

Claudia S. Popescu

O necesară monografie bizantinologică

Având la bază teza de doctorat cvasiomonimă pe care a susținut-o cu cinci ani mai devreme, monografia *Biserică și stat în Bizanț: De la Heraclie până la Anastasie al II-lea (610-715)*¹ a cercetătorului timișorean Remus Mihai Feraru are marea calitate de a suplini, în spațiul academic românesc – supranumit de Nicolae Iorga, desigur că în altă logică analitică, *Bizanțul de după Bizanț* - volumul încă limitat al sintezelor de bizantinologie generate de cercetarea autohtonă. Avem a adăuga aici, și meritul că, în opinia noastră, demersul autorului nu se rezumă la un efort adaptiv al cunoștințelor, altminteri generoase, despre acest spațiu-timp de civilizație care a fost Bizanțul (deși și acesta ar fi fost un rezultat salutar), ci face un pas mai departe, operând cu justă măsură și pe baza mai multor criterii reciproc compatibile o selecție tematică și problematică, iar pe acest fundament

formulând evaluări și judecăți de valoare remarcabile, unele dintre ele de natură să deschidă noi direcții de investigație.

Astfel, din vastitatea itemilor cu care vastul domeniu al bizantinologiei poate ispiti cercetătorul, Remus Feraru a optat să delimiteze o problematică-cheie: relația dintre instituția statului, adesea percepută drept *suma tuturor instituțiilor*, și instituția ecleziastică, acest construct care-și asumă ca dimensiune definitorie, prin formula divino-umană, calitatea de proiectare a unei ordini transcendente. Chiar și așa, spațiul de cercetare ar fi fost excesiv de extins pentru o investigație care țintește surprinderea daturilor esențiale, motiv pentru care opțiunea autorului de a se limita la o secțiune cronologică riguros definită – cea a intervalului dintre anii 610 și 715 – este mai mult decât binevenită. Raportat la problematica-cheie, alegerea secțiunii cronologice n-a fost întâmplătoare, acest interval fiind adesea calificat – credem noi că pe de-a-ntregul

1. Colecția *Sf. Grigorie Teologul* Ed. Eurostampa Timișoara & Astra Museum Sibiu, 2016

justificat – drept *veacul bizantinizării*, epoca în care statul și societatea Romaniei de Constantinopol (căci, formal, statul își adjuceca e mai departe statutul moștenit de Imperiu Roman, deși devenise o romanitate fără Roma) au parcurs acea suită de metamorfoze care i-au dat aparența unei teocrații și consistența unui model de civilizație singular.

Viziunea autorului cu privire la momentul de incipit al acestui interval este poate cel mai bine sintetizată în concluziile rezumatului tezei doctorale: *La urcarea pe tron a împăratului Heraclie (610), statul bizantin se afla într-o situație critică, fiind măcinat de o profundă criză economică și financiară. Totodată, Imperiul bizantin a suferit importante pierderi teritoriale. În această situație deosebit de dificilă, Biserica s-a substituit structurilor administrative ale statului conducând lupta împotriva slavilor și avarilor (subl. ns.). Ca urmare a dislocării administrației provinciale, cel mai adesea episcopul este cel care conduce cetatea, o administrează și o reprezintă. Domnia împăratului Heraclie (610-641) a marcat începutul procesului de redresare a statului bizantin.* Dar, fixându-și cu rigoare limitele cronologice și problematice, autorul nu riscă decontextualizarea obiectului cercetării. Ca atare, cel dintâi capitol, *Imperiul Roman de Răsărit în timpul succesorilor lui Iustinian I (5665-610). Cadrul politic și religios*, urmărește cu atenție sporită pentru detaliile relevante, să surprindă modul în care s-au acumulat tensiunile care au obligat Constantinopolul la reinventare, sesizând inclusiv faptul că una dintre sursele majore ale crizei cu care s-a confruntat Heraclie a constituit-o tocmai proiectul (utopia, să nu ne ferim s-o spunem) de restaurare a unității și naturii unui Imperiu revolut din epoca marelui Iustinian. Nu sunt ignorate, dimpotrivă, marile frământări și reasezări ideologice din interiorul instituției bisericești, încă universale, care se raportează ca un pandant casual al mutațiilor ce vor urma.

O așezare analitică mai cuminte (în sensul de mai puțin preocupată de necesitatea plusvalorii, dar să nu ignorăm că acesta este doar un capitol pregătitor) o are capitolul II, *Statul bizantin în secolul al VII-lea: Între reforme și supraviețuire*, care reține datele esențiale ale parcursului lumii încă romano-răsăriteană în timpul celei mai profunde crize cunoscută de la fondarea Orașului lui Constantin; salutăm aici preocuparea mai accentuată pentru prefacerile din spațiul balcanic, puse cu mai mult sau mai puțin temeii sub sigla slavo-avară. În capitolul III, *Biserică și stat în timpul domniei împăratului Heraclie*, problematica-cheie este abordată cu multă inventivitate metodologică, autorul devoalând într-un paralelism comparator, deopotrivă, contextele și constrângerile normative, politice și militare, relațiile (atât cele instituționale, cât și cele personale) dintre actorii-cheie ș.a.m.d., deloc în ultimul rând jaloanele evenimentțiale relevante, cu precădere cele sinodale.

Efortul de investigare multidimensională a problematicii-cheie este urmărit cu consecvență și în capitolele IV – *Biserică și stat în timpul domniei împăratului Constans al II-lea*, V – *Biserică și stat în timpul domniei împăratului Constantin al IV-lea*, și, respectiv, VI – *Biserică și stat de la Iustinian al II-lea până la Anastasie al II-lea (685-715)*, formalei monotonii sugerate de titlu fiindu-i contrapuse o remarcabilă omogenitate a operării cu arsenalul conceptual deja fixat, dar și procesarea, ca studii de caz, a unor digresiuni exemplare pentru conținutul concret al relației biserică-

stat: Maxim Mărturisitorul versus Heracleonas și împărăteasa Martina, Sinodul de la Lateran, procesul papei Martin I ori dispozițiile canonice referitoare la moravuri și la tradițiile păgâne, ca să ne limităm doar la aceste exemplificări. Avem a semnală, aici, și un subcapitol care panoramează principalele argumente ce ne îndeamnă să definim Bizanțul, în ansamblul său, ca fiind doar o aparență de teocrație: în vremea împăratului Constantin al IV-lea are loc ceea ce autorul (în sincronism cu curentul general din exegeza temei) definește a fi *restabilirea symphoniei dintre Biserică și stat și a păcii religioase*, care urmează, se susține implicit, unuia dintre multele episoade de contestare reciprocă a primatului între cele două instituții-pilot ale Bizanțului.